

Onun da aləmdə səsi, sözü qaldı

Bu gün Xalq yazıçısı, görkəmli alim və pedaqoq Əzizə Cəfərzadənin anım günüdür

Nədənsə hərdən insanları illərə bənzədirəm. Ömür kitabımızda hər ilin öz yeri olduğu kimi, əzizlərimizin, müəllimlərimizin, dost və tanışlarımızın da öz səhifəsi var. O səhifələr ömrümüzün ən mənalı illəri kimi, özü-özlüyündə sıralanıb. Elə il var ki, lap yaxın dövrdə yaşasaq da, unudulmuş kimidir və o ilin ömür kitabımızda neçənci səhifədə olduğunu xatırlaya bilmirik. Onu da bilmirik ki, o ili necə yaşamışıq. İl də var ki, həmişə təzə-tər kimidi, elə bil yeni yaşamışıq, elə bil dünən olub – çox günləri şirin, unudulmaz xatirələrlə dolu. İnsanlar da belədir. Eləsi var ki, həmişə bizimlə yoldaş kimidir. Sanki, hər gün bizimlə oturub-durur, söhbət edir, dərdimizə ortaq olur, sevincini bölüşür, məsləhətləri ilə bizə dayaq olur. Halbuki o insanların bəziləri artıq dünyasını dəyişib. Amma onlar yaxın və uzaq olmasından, kimliyindən asılı olmayaraq bizim o gözəgörünməz kitabımızın ilk səhifələrində həmişəlik yer alıblar. O insanlar bir nur topası kimidirlər. Onların fikirləri, düşüncələri, ziyaları həmişə ətrafında olanların qəlbinə xeyirxahlıq toxumu səpir, insanları yaxşılığa, düzliyə, gözəl əməllərə səsləyir. Təəssüf ki, biz çox zaman yaxşılarımızın qədir-qiyətini nəinki sağlığında, heç dünyasını dəyişəndən sonra da bilmirik. Doğrudur, adlarına kitab da bağlayırıq, abidə də qoyuruq, amma tezliklə unuduruq...

təsəbbüsü də Əzizə xanıma məxsusdur. Təsədüfi deyil ki, romanda yazıçı Füzulinin Şirvandan köçüb getməsi, əslən Şamaxının qədim Bayat kəndindən olması versiyasını əsas götürmüş və hadisələri bu məcrada təsvir etmişdir. Ona görə də roman boyu Füzulinin yaşadığı vətən həsrəti, qürbət duyğuları qabarıq ifadəsini tapmışdır.

Yaradıcılığı bir yana, həyat Əzizə xanımı dünyanın haralarına aparmayıb. 1921-ci il dekabrın 29-da Bakıda doğulan böyük sənətkar yaqın buna görə söhbətlərinin birində deyirdi ki, mən bir ömürdə on insanın həyatını yaşamışam.

Təyinatla Şamaxı rayon qəzetində işlədiyim illərdə Əzizə xanım tez-tez doğma elinə gəlirdi. Kəndlərində müəllim işləyən qardaşı, filologiya elmləri doktoru Əhməd Cəfərzadə arabilir ədəbi axtarışları ilə bağlı qəzetə maraqlı yazılar gətirirdi. Onu da deyim ki, Əzizə xanım o illərdə kitablarına görə nəşriyyatlardan aldığı pulla öz kəndlərində – Tağılıda məktəb, sonra klub binası tikdirmişdi. Onun bu xeyriyyəçiliyi, nədənsə, çoxlarına qəribə gəlirdi.

Bir dəfə rayon üzümçülərinin əmək qələbəsi ilə bağlı qəzetin xüsusi sayına Əzizə xanımın təbrik məktubunu hazırlamalı idim. Onda Əzizə Cəfərzadə Respublika Qadınlar Şurasının sədri idi. Bakıya hansı nömrəyə zəng elədimə, Əzizə xanımla danışı bilmədim. Ələtsiz qalib redaktordan gizlin Əzizə xanımın adından geniş bir təbrik-teleqram (o illərdə belə təbriklər dəbdə idi) yazdım. Təbrik qəzetin birinci səhifəsində çap olundu. Bir müddət sonra rayonda məhsul bayramı keçirilirdi. Əzizə xanım da dəvət olunmuşdu. Onun gəlişini bilən kimi yanına getdim, qəzeti ona göstərdim və ondan xəbərsiz təbrik yazduğuma görə üzr istədim. Dedi: “Qoy oxuyum, sonra “. Adından yazılmış təbriki oxuyub gülməsədi və lap yaxşı yazmışam, elə bil ürəyimi oxumusan, – dedi. Bu sözlərdən sonra sakitləşdim.

Bakıda müxtəlif qəzetlərdə işlədiyim illərdə də bəzən Əzizə xanıma zəng edib milli adətlərimizlə bağlı nəyisə dəqiqləşdirmək üçün, bəzən də Novruz çərşənbələri barədə bilgiler alırdım. Bir dəfə də, səhv etmirəmsə, iyunun sonları idi. Müsahibə almaq istədim. Əzizə xanım dedi ki, qoy istilər qurtarsın, evimə gəlsən.. Heç nə deyə bilmədim. Amma o müsahibə baş tutmadı. Əzizə xanım sentyabrın 4-də vəfat etdi...

Bu yazını yazdıqca sanki Əzizə xanımın kövrək, yağılı səsinə qulaq asdım. “Xalqlar dostluğu”, “Şöhrət” ordenləri ilə təltif edilən zəhmətkeş alim və yazıçı ömrünü vərəqlədim, almə səs salan işıqlı əsərlərini oxudum. 21 il əvvəl dünyasını dəyişən Əzizə xanımın ruhu əbədi şad olsun.

Səməd MƏLİKZADƏ

Tez-tez xatırladığım, ürəyimdə səsi, sözü, işığı yaşayan insanlardan biri də Xalq yazıçısı, zəhmətkeş alim, gözəl pedaqoq Əzizə xanıma Cəfərzadədir. Əzizə xanım Azərbaycan Dövlət Universitetində mənə cəmi bir neçə ay müharizə oxuyub. İnanıram ki, o beş-altı aylıq müharizələrin şirinliyi təkcə mənim yox, digər tələbə yoldaşlarımda da qəlbində qızıl lent kimi yaşayır.

Təzədlə ömür yaşamış bu insan alim, yazıçı, ictimai xadim olmaqla bərabər, əsl Azərbaycan qadınına xas olan xüsusiyyətləri öz simasında cəmləşdirmişdi. O, milli adət-ənənələrimizin, şifahi söz yaradıcılığımızın dərin bilicisi idi və bildiklərini öz tələbələrində, eyni zamanda, hər kəsə öyrətməyə, çatdırmağa çalışırdı. Bir qədər mübaliğə ilə desək, Əzizə xanım müharizə deyində auditoriyada heç kəs nəfəs almaq istəmərdi. Onun dedikləri bir işıq kimi ürəyimizə dolurdu – biz sevinirdik, qəlbimizdə müşkül ümidlərimiz göyərirdi, bəzən də kövrəlirdik. Əzizə xanım məşhur insanların həyat və yaradıcılığından, günümüzün dərdlərindən danışdıqca bəzən özü də göynəyirdi. Bu göynərti, ağır onun seçdiyi ifadələrdə, səsinin ahəngində aydın duyulurdu. O, sanki hansı səbəbdənsə oğul itirmiş bir ananı, gözü yollarda qalmış atanı, qardaşı, bacını ovutmaq istəyirdi. Onun dilində bayatılar, laylalar daha təsirli səslənirdi. O, özü belə bayatılarının neçəsini ürəyinin istisi ilə yığurmuş, xalqına ərməğan etmişdi. Bəzən elə danışırdı ki, sanki, min illərdə tariximizlə baş-başaya yol gəlir, neçə-neçə döyüşdən keçib. Tarixi romanlarını oxuyanda da bu xanımın qəlbinin üföqlərinin genişliyinə, zənginliyinə heyran olmaya bilmirəm. Fikirləşirsən ki, bir qadın ürəyi nə boyda yükün daşıyıcısı olarmış, ilahi...

Əzizə xanım həyatda çox çətinlik və ədalətsizliklə üzləşmişdi. Buna baxmayaraq, mətanəti, zəhməti və vüqarı sayəsində hər cür səddi aşmışdı. Tələbəkəlikdən sonra bilməmişdim ki, Əzizə xanım faşizmə qarşı müharibə illərində bizim Ağsu rayonunun Çaparlı kəndində müəllim işləyib, məktəb direktoru olub. Ancaq o yalnız müəllimlik eləməyib, həm də ərini, oğlunu, nişanlısını cəbhəyə yola salan, gündüzlər tarlada kətmən vuran, taxıl biçən qadınlara həyan olub. Onların ürək sözlərini, arzularını üçkəncə məktublara tökərək əsgərlərə yola salıb. Öz aylıq əmək haqqından cəbhədə olanların uşaqlarına, qadınlara ərzaq, geyim alıb. Axşamlar şirin söhbətləri ilə qız-gəlinin ümid və arzularını göyərdib.

Təəssüf ki, tələbə olduğu illərdə düşüncələri, oxuduğu və yazdığıları nə qədər mütərəqqi olsa da belə, ictimai mühitdə xoş qarşılanmayıb. Birinci kursda oxuyarkən türk yazıçısının ərəb əlifbası ilə çap olunmuş romanını oxuduğuna görə Əzizə xanımı universitetdən xaric ediblər. Bundan əlavə, 1948-ci ildə nəşr edilən ilk kitabını satışa vermədən yandırılıb. Əzizə xanım deyirdi ki, özüm ilk kitabımın üzünü görə bilmədim, hamısını yandırdılar. Çünki mənə o zaman “Axmatovşına”-da, adını bilmədiyim “salon lirikası” tərənnümündə günahlandırılırdı.

Təxminən on beş il onun kitabı nəşr edilməyib. Buna baxmayaraq, o, ürəyinin diqtəsi ilə məhsuldar işləyib. “Nəvəvan haqqında hekayələr”, “Aləmdə səsim var mənim”, “Vətənə qayıt”, “Yad et məni”, “Bakı-1501”, “Cəlaliyyə”, “Sabir”, “Eldən elə”, “Bir səsin faciəsi”, “Zərrintac-Tahirə”, “İsığa doğru”, “Bələ”, “Rübabə-sultanım”, “Xəzərin göz yaşları” və s. əsərlərini qələmə alıb.

Yaradıcılığını ardıcıl izləyənlər bilirlər ki, Əzizə xanımın “Eşq sultanı” adlı (2003-cü il) son tarixi romanı dahi Füzulinin həyatından bəhs edir. Yazıçı-alim Vaqif Sultanlı yazır ki, Füzuli mövzusu Əzizə Cəfərzadə yaradıcılığı üçün gözəlilməz deyildir. O, uzun illər bu mövzu ilə bağlı maraqlanmış, nə zamansa yazacağını düşündüyü roman üçün fakt və materialları daha erkən illərdən toplamağa başlamışdı. Yazının Füzuliyə həsr olunmuş elmi tədqiqatları da diqqətəlayiqdir. Habelə, xatırlatmağa ehtiyac vardır ki, Şamaxı rayonunda yerləşən xaraba Bayat kəndində abidə qoyulması